

PŘÍRODA V PRÓZÁCH ZIKMUNDA WINTRA

GLOSA ENTOMOLOGICKÁ A POVAHOPISNÁ

Věra Brožová

Málokterý autor se tak proklamativně přihlašoval k městu a městskému životu jako Zikmund Winter. Měštům zasvětil celé své životní dílo vědecké, města a jejich dávní obyvatelé, nezdávka prorůstající v jeden celistvý a bizarní organismus, byli i protagonisty jeho próz. Příroda jako by u autora tak bytostně ukotveného do městských zdí stála zcela v pozadí. O to více překvapí dokument, který se nachází ve Wintrově pozůstalosti: Muzeum Království českého děkuje Jaroslavu Wintrovi za dar z majetku *zvěčnělého pana otce, slovného historického badatele a romanopisce*, který tvoří vedle rukopisu Mistra Kampana, několika kulturněhistorických studií a dvanácti svazků rukopisných výpisků poněkud paradoxně též *na 1600 motýlů většinou českých z okolí Rakovníka, čímž dostalo se muzejní sbírce rukopisů po vynikajících mužích našeho národu i rovněž sbírce zoologické velice cenného a vítaného obohacení.*¹⁾

Skutečnost, že Zikmund Winter byl amatérským lepidopterologem, který za svůj život nashromáždil sbírku nemalého rozsahu a musel být tudíž solidním znalcem přírody, poněkud narušuje představu pilného, od současného života téměř odtrženého archivního badatele, jež dosud přetrvává v povědomí čtenářů i řady odborníků – také díky Wintrovi samému. Není divu, že jeho entomologické zájmy dosud nepodchytili ani regionální historici, kteří věnovali pozornost většiny jeho organizačních, uměleckých i společenských aktivit v Pardubicích a v Rakovníku; vždyť jen pramenné drobníčky svědčí o tom, že se Winter lepidopterologii vůbec kdy věnoval. Např. Výroční zpráva rakovnické realky z roku

1 Muzeum Království českého v Praze Jaroslavu Wintrovi, 15. 11. 1913; Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze (dále LA PNP), *fond Z. Winter*, 2. část.

1876 zaznamenává dar profesora Wintra: „sbírka motýlů přes 80 kusů“ (Výroční zpráva 1876, s. 68), v blahopřání k šedesátinám psal Jaroslav Jahn, významný geolog, profesor brněnské techniky a syn ředitele pardubické reálky, májovce Jiljího V. Jahna: *Vzpomínám, jak jsme kdys tu schytávali motýly – Vy skoro 60, já 42!*² Svou zálibu i svůj vztah k přírodě Winter považoval za natolik privátní, že je zatajil i v autobiografických textech, podkrývajících jeho soukromí (srov. Winter 1996); teprve na samém konci života ji přiblížil dětem, dětskému čtenáři.

V roce 1910 otiskl Wintrovi přítel a šéfredaktor dětského časopisu *Mladý čtenář*, „zvonař“ F. S. Procházka nezvyklou „zповěd“ s názvem vypůjčeným z Desatera – *Nezabiješ* (Winter 1910, s. 114–116); o dva roky později, v roce Wintrovy smrti, tu vyšel další Wintrův „obrázek z přírody“ *Nešťastné děti* (Winter 1912, s. 6–7, 18–19). První článek je přitom pln soucitu s hmyzími obyvateli přírody, kteří vymírají kvůli postupující civilizaci i kvůli člověku. Autor sám sebe obviňuje z krutých vražd: *.../ dnes po letech mnohých, kdy mám ve skříni veliké nasušeno a nabodáno několik tisíc mrtvolek něžných /.../ že dnes mne popadá lítost, proč právě já jsem ty životy zničil.* (Winter 1910, s. 114) V dalším „obrázku“ pak Winter poutavě líčí odchov housenek vzácného nočního motýla a jejich postupný násilný konec po vysazení do přírody. Housenky, „babky v čepcích“, přitom však poněkud aktuálně vykazují vlastnosti, které autorský vypravěč (mj. sledující pravidelně zprávy z rusko-japonské války), vztahuje i na soudobou českou společnost: vzájemně na sebe útočí (*Kdybyste, šelmy, měly aspoň trochu toho humanismu mezi sebou*, naráží vypravěč na dobové spory realistů), utíkají za „lepším bydlem“, vyzývavě se předvádějí. Stačí málo, aby jejich zkázu dokonal cizí člověk a autorovi nezbude, než konstatovat: *Tak jsem přírodě chtěl pomáhati a takhle to dopadlo.* (Winter 1912, s. 19)

Je jasné, že pozdní a neobvyklý výlet do čtenářského teritoria, které Winter dlouho programově opomíjel, měl jiný důvod, než přiblížit poučné techniky entomologické praxe. Autor rozhodně nestál pouze o to, aby jako příkladná kulturní veličina poukázal na vícerozměrnost svých zájmů a zlidštil svůj obraz – jako novodobý flagellant sám sebe postavil na piedestal hanby, aby předvedl, jak dovede mladý člověk nevědomě, cynicky a velikášsky narušovat řád, kterému při svém egoismu a dravosti nechce rozumět; paralela s Wintrovým prožíváním soudobých kulturních a společenských poměrů byla přitom nasnadě. Neobvyklá však byla cesta, kterou Winter ušel ve svém pojetí (a zobrazování) přírody, než ji v této účelově zjednodušené podobě začlenil do svého chápání celku moderního života a společnosti.

V Rakovníku, kde měl Winter svou sbírku nejvíce rozšířit, se podle vlastních slov zajímal hlavně o archiv a hned po něm o maloměstskou společnost,

jejíž členové se tolik podobali svým předkům. Když v raných obrázcích přibližoval osudy dávných měšťanů, soustředil se skutečně téměř výhradně na mezilidské vztahy, na všechno, co uzavřené v bizarním celku malého města fatálně posouvalo a ovlivňovalo život jednotlivce. Obraz charakteristického okolí Rakovníka, jehož přírodu za deset let zdejšího působení musel aspoň zevrubně poznat a projít při svých loveckých výpravách, umělecky využíval jen tehdy, pokud jej mohl uplatnit jako prvoplánový kontrast k pozdějšímu tragickému osudu postav, a i tehdy se často spokojil s pouhým hodnotícím konstatováním: *Krásný, ba překrásný je Křivoklá! Ale tak neřikal žádný pytlák, jež myslivci křivoklástí uchwátili v stínech lesních a jako zvíře vzhůru na hrad vlekli.* (Winter 1987, s. 231) S tímž záměrem, jen složitěji naplněným, zcela výjimečně zobrazil i větší krajinný celek: vypravěč, stylizovaný jako znalec, „průvodce“ krajinou i místní historií, uvádí v obrázku *Člověk zmařený* pomyslné čtenáře („návštěvníky“) do nesložitě líčeného idylického zákoutí, aby je přiměl k citové účasti na krutém příběhu místního sirotka, jehož dobře míněné, avšak necitlivé snahy sousedů i dobová ochranná úřední opatření paradoxně dovedly k šilenství. *Půjdeme po silnici z Rakovníka města v tu stranu, kde slunce ráno vstává. Půjdeme podle potoka mezi dvěma stráněma, na nichž plochá pole šikmo se kloní na cestu /.../ tam, kde do cesty přespříc se nám postaví lesnatá strán, a tu krásný český obrázek stane před našima očima. Je to začátek valných hvozdu křivoklátských /.../ a tu v koutečku rozkošném mezi zádumčivými olšemi a hedvábnými modříný stojí mlýn, jenž tu vesele klepal už před třemi sty lety. Pojďme, usedneme tu pod prastarou lípu /.../* (Winter 1886, s. 1). Konvenční detaily úvodní a závěrečné přírodní pasáže prózy (voda je *pomněnkami a vrbinami pěkně vroubená, lípa mohutná ramena rozestírá, žáby v rybníce ladí nástroje na večerní symfonii*), někdy spíše téměř vlastenecká topoi než přírodní líčení, přitom ostře kontrastují s dynamickým, emocionálně podbarveným dějem: *Nastal hon. Fořknechti křivoklástí, kteří jindy lovíli zvěř vysokou i nízkou, jindy také dravé vlky a rysy, královskému fořtu škodící, honili teď blázna.* (Winter 1886, s. 15)

Motivy, které se vyskytují v některých závěrečných, hodnotících pasážích obrázků, podtrhují svébytnou úlohu, kterou příroda ve Wintrových tragicky laděných prózách má: je povzneseně nadčasová, plyne a trvá v jistotě vlastního nadosobního řádu, jenž člověka lhostejně míjí, stejně tak jako plynutí „velkých dějin“. Koloběh zániku zahrnujícího v sobě slitovný příslib obnovy je příliš vzdálen situaci Wintrových hrdinů, vyvrženců dobové společnosti, k nimž smrt přichází nepřírozeně a z vůle lidí: *Když lidé odešli z divadla a lelkův, zbyla na Golgotě (rakovnický popravič vrch, V. B.) žena chudá s pěti vyžlaty – Seděla, seděla a do černé hleděla země. U svadlého prsu měla dítě. Dvě děvčátka její skotačila v mateřidoušce a dva chlapi kadeřaví vyháněli motýle z červených slíček na Golgotě hojně rostoucích – a slunce libě svítilo a utěšeně.* (O život, Winter 1888, s. 97) Kontrast daného a nezvratného běhu přírody trávající nad utrpením člověka jako by tu někdy odkazoval k pojetí téměř máchovskému.

A stejně jako u Máchy, i u Wintra je příroda často tím jediným, co se ze své monumentální nehybnosti v soucitu a útrpnosti sklání nad lidskou bolestí: *Když na Golgotě rakovnické v pošmourném dni hranice vzplála a mrzákovo tělo do horoucího ohně bylo vhozeno, jedinými vznešenými diváky byly jen huňaté vrchy křivoklátské, němé a černější nežli jindy. Plešatý, moudrý Džbán dnes pro husté smuteční flóry na rakovnickou Golgotu nedohlédl, a petršpurské pahrbky tonuly v hojných slzách* —. (Příšera, in Winter 1888, s. 95)

Na pozadí světa přírody konfrontovaného s malicherným světem slabých a zanedbatelných pěšáků dějin, obětovaných nevědomosti, zpupné svévoli a ziskčnosti spoluobčanů, se Winter pokoušel svého čtenáře dovést k zamyšlení o podobách mravnosti, odpovědnosti a empatie, jejichž absence má osudový dopad v hraničních i zdánlivě bezvýznamných a všedních okamžicích lidského života. V 80. letech minulého století jako by mu tento problém mimoděk vystupoval ze skládky archivních dokumentů maloměstského Rakovníka. Na přelomu 19. a 20. století, kdy měl své místo v kruhu „starších“ spisovatelů, stojících v opozici proti stoupencům nových literárních proudů, k němu začal směřovat cíleně, z pozice obránce realistické tvůrčí metody a s využitím veškeré své tvůrčí invence. Poprvé v životě totiž dostal možnost etablovat se před veřejností jako obhájce názorů své generace a jejích sympatizantů.

Poté, co J. V. Sládek oficiálně postoupil roku 1898 časopis *Lumír* nakladateli Ottovi a roku 1899 zanikl Šimáčkův *Světlozor*, cítili se Winter a část jeho přátel, většinou sdružených ve *Spolku českých spisovatelů beletristů Máj*, ohrožení omezením publikačního prostoru. Většinou se příliš nezabývali myšlenkovými nuancemi ani spory mezi mladšími příznivci nové tvorby; realisté sdružení kolem *Času*, *Naše doba*, dekadenti a jejich *Moderní revue*, radikální nonkonformisté a *Nový kult* či *Rozhledy* a F. V. Krejčí jim ve svém celku splývali v nebezpečnou lavinu, již je třeba postavit hráz. Winter ztrátu *Lumíru* vyjádřil za celý svůj přátelský okruh v dopise J. V. Sládkovi: *Byltě Lumír elitní tribunou a dosud má dobrý zvuk v hanebné vřavě nových a nejnovějších proudů. /.../ Lumír tedy prodán a my, stará generace, ztrácíme zas kus državy. /.../ Snad to tak daleko nedojde, aby v našem Lumíru zuřivý Šalda nadával Jiráskovi z tribuny kritické, ale – kdož by si maloval temno na temné obzory.*³ Jeho černé předpovědi se měly brzy stát skutečností, ba realita je předstihla. Redaktor Václav Hladík nebyl sice přímo svázán s Modernou, patřil však ke generaci 90. let; díky jeho působení se *Lumír* otevřel řadě příslušníků „mladých“ v čele s F. X. Šaldou, i nejmladším autorům: Otakaru Theerovi, Viktoru Dykovi, Karlu Tomanovi, Karlu Sezimovi a Arne Novákovi.

3 Z. Winter J. V. Sládkovi, bez data, *fond Bohumil Vávroušek*, LA PNP. Za upozornění na pramen a jeho zprostředkování děkuji milé oslavenkyni.

K Šaldovi a Novákovi Winter navíc pocíťoval značnou averzi osobního charakteru: byli jeho nevďečnými žáky, oba vyučoval na Akademickém gymnáziu; do *Lumíru* přestal přispívat. Když pak M. A. Šimáček v roce 1900 inicioval vydavatelské družstvo a Wintrův přítel, profesor právnické fakulty pražské univerzity Josef Stupecký, sepsal stanovy a dal družstvu právní formu majetkového spoluvlastnictví (societas bonorum), Winter se přidal k podniku, jenž měl bývalý *Lumír* zastoupit. Stal se podílníkem družstva i členem redakčního kruhu nového časopisu *Zvon*.⁴

Přispěvatelé Hladíkova *Lumíru* hleděli zpočátku na protiútok starších s obavami. Dokonce sám Šalda, snad pamětliv toho, že v roce 1895 v Rozhledech obvinil redaktora *Světozoru* Šimáčka ze svévolných úprav textů F. X. Svobody, Antonína Sovy a Viléma Mrštíka a vysloužil si v *Lumíru* ironickou odpověď samotného Sládka (srov. Šalda 1950, s. 335–357), se obával pragmatického podnikatele Otty, který s ohledem na vkus abonentů mohl uvažovat o spojení obou listů: „Hladík psal mi z Paříže a potvrzuje, že májisté chystají se k novému literárnímu listu namířenému proti *Lumíru*: pak by snad *Lumír* pad – nevzdal-li by jej Otto dobrovolně jako nemožnou pevnost šimáčekovcům, nepozval-li by je do něj, aby se vyhnul konkurenci.“ (in Macek 1964, s. 251) *Zvon* však *Lumír* neohrozil, naopak sám byl ohrožen časopisem *Máj*, vydávaným od roku 1902 opomenutými kolegy „zvonařů“, kteří údajně též už nějaký čas uvažovali o obdobném vydavatelském družstvu při samotném spisovatelském sdružení (srov. Klášterský 1937, s. 452).

Poté, co „zvonaři“ odmítli převést svůj časopis pod zastřešení nového družstva „májistů“, neboť *Zvon* „byl založen jako list určité skupiny literární, kterouž mu dán určitý program a směr a nakladatelské družstvo *Máje* nemohlo by *Zvonu* do budoucnosti zaručiti stabilitu tohoto programu a směru“ (viz *Zvon* 2, 1901/02, s. 268), stala se věc, kterou řada z nich nepředpokládala. V novém časopisu, který měl stejnou periodicitu, a oslovoval podobný, konzervativnější okruh čtenářů, začali hned od prvního čísla⁵ z finančních důvodů působit i čtyři podílníci zvonařského družstva: Jaromír Borecký a Antonín Klášterský jako členové redakce, Jaroslav Vrchlický jako „pořadatel činnosti básnické“ a František Herites dokonce jako odpovědný redaktor. Pro „zvonaře“ to znamenalo otevření fronty na dvou stranách. Zatímco s modernisty se ve svém listě vyrovnávali značně nevybíravě (do anonymní rubriky *Týden sem ostrými invektivami*

4 Členy družstva byli vedle Wintra M. A. Šimáček, Alois Jirásek, Josef Thomayer, Jaroslav Vrchlický, František Herites, Adolf Heyduk, F. X. Svoboda, K. V. Rais, K. M. Čapek-Chod, Karel Kučera, František Kvapil, Antonín Klášterský, F. S. Procházka, Jaromír Borecký. První číslo *Zvonu* vyšlo 25. 9. 1900.

5 První číslo *Máje* vyšlo 19. 9. 1902.

přispíval i Winter), k ostatním kolegům, s nimiž stále zasedali v jednom spisovatelském spolku, přistupovali, aspoň navenek, ohleduplně.

Jedinými „zvonaři“, kteří ze *Spolku českých spisovatelů beletristů Máj* demonstrativně vystoupili, byli Josef Thomayer, Alois Jirásek a Zikmund Winter (viz *Zvon* 4, 1903/04, s. 364). Winter sice zcela nesdílel mínění svých přátel, že dva obdobně koncipované literární časopisy ztěžují pozici starších. Byl schopen i připustit, že *konečně takový konkurenční list nebyl by Zvonu k nezdraví*; co však neodpouštěl, bylo taktizování a ustupování z dříve nezpochybnitelných generačních zásad. *Zvon byl založen na obranu starších, především na obranu Tvou, do něhož se bilo jako do nejpřednějšího nejvíc. Teď milí poetové do nás bijou a tebe nám odcizují*, vyčetl Vrchlickému, jenž ho nařkl z fanatismu, *nadávku fanatika bych přijal už proto, že fanatik je sic slotá, ale má povahu. Než můj fanatismus je neškodný, není útočný, je to jen mravní rozhořčení ze vzácného činu, kterého se dopustili naši bývalí přátelé /.../ Jenom to měli udělat na svůj oučet a ne na svěpomoc všeho spisovatelstva*.⁶

Winter ze svého stanoviska neustoupil a přes stoupající hořkost se snažil být starším oporou. Stránky *Zvonu* poctivě plnil kulturněhistorickými studiemi a drobnými archivními zajímavostmi, jejichž obsah často rezonoval s probíhajícími polemikami – *Zájezd pana Karáska ze Lvovic do „Kotců plátěnejch“* (Winter 1901/02, s. 280) komentoval zápis z roku 1533 o ataku jakéhosi opilého Bohuslava Karáska ze Lvovic na městské hokyně, obsáhla studie o nadávkách *Nekulturní list z historie kulturní* (Winter 1901/02, s. 591–594, 609–611, 621–625) byla míněna jako zásobník munice pro sporné strany. Pro *Zvon* napsal i své obsáhlé historické novely *Krátký jeho svět* (1900/1901), *Vojačka* (1901/1902), *Rozina sebranec* (1902/1903) a *Peklo* (1903/1904), *Zvonu* věnoval i monumentální „historický obraz“ *Mistr Campanus* (1905/1906, 1906/1907). Díky těmto tragickým příběhům nejen že pomáhal držet časopis pomalu zabředávající do finančních obtíží, ale konečně se stal ceněným umělcem.

„Nejmladší lumírovec“ Otakar Theer překvapil „staré“ vysokým hodnocením Wintrových novel a vedle postřehu, že prozaik Winter zcela osobitě zachází s historickou slovní zásobou, umně využívá dokument a úsporným detailem dovede vrstevnatě charakterizovat psychické stavy hrdinů, si též povšiml, jak nečekaně plasticky působí u zralého Wintra líčení přírody (Theer 1904, s. 19–32). V jeho vrcholných prózách totiž takových pasáží není mnoho, chaos městského života i zmatek bitevních plánů zcela převládá a autorovou ctižádostí je podat je v celé jejich bizarnosti. Mistrovství přítele Jiráska, jenž ve *Zvonu* tiskl pokračování kroniky *U nás*, se Winter kopírovat nepokoušel, přestože se mu obdivoval. *Nevím, jestli to víte, ale pozorují zvláštní nálady ve vašich popisech*.

Stakra, to jsou leckde kousky, to jsou básničky (viz Švehla 1960, s. 67), pochvaloval si nad kronikou už v roce 1897. Zkusil však skloubit přírodní popis s dějem příběhu a dodat mu specifickou dynamiku.

V *Kampanovi*, který je komponován jako sled výřezů událostí postupně směřujících k bělohorské tragedii i protagonistově smrti, má příroda měnících se ročních období osvědčenou funkci poetické časomíry, současně však svým zpodobením vždy koresponduje s nadcházejícími událostmi. Slavnost „střílení ku ptáku“ a univerzitní zkoušky tak doprovází *veliký pohled na vinice sionské a petřinské, lemovaný vznešenou katedrálou Hradu pražského; /.../ mdlá zeleň vinných keřů ovroubena tmavou zelení prostrákanou zlatem a barvou pomorančí, kterou rozsypává podziměk./.../ A dole mohutná řeka, jejíž drobné a rychlé vlnky perleti prosvítují.* (Winter 1948, s. 13) Nadcházející Kampanovu svatbu procítí čtenář hned několika smysly: vítá ji *teplý vítr i Praha, jež si strojí kolem kol jarní šaty a jejíž stráně se zelenají barvou bujně jásavou a ze zahrádky rektorovy rozhazuje se mladistvá vůně* (Winter 1948, s. 110), zatímco Bílá Hora noc před bitvou působí přízračně a děsivě: *A na pláni zase nebylo živé duše, klidně rozlévalo se po ní mdlé světlo měsíce /.../ Křoviska sem tam po pláni rozlezlá, větší i zakrslá, přikrčují se k zemi jako černé obludy číhající, a prostřed lady pustnaté lom bílého kamene vypadá jako zakletý zámek. Dole pod planinou měsíc hraje neklidnými zlatými proužky obou potoků, které pláň obtékají a z pomoklin a vod shnilých dole u vsi Ruzyně vystupuje mlha prachová, v níž rozplývají se obrysy černých olší v mátohy obludné.* (Winter 1948, s. 268) Stejně tak v novelách tvář přírody předjímá blížící se dramatický okamžik: Rozininu vraždu ohlašuje trojí zpodobení lesa, v němž *posléze chrupalo i svištělo při každém kroku listů opadané a lupení a vydávalo těžkou vůni, z níž hlásila se plíseň, hníloba a smrt.* (Winter 1953, s. 226) Svět lesních stínů, v němž hrdinka ztrácí život, je přitom oddělen od vlídné vesnické krajiny – a barevně rozmytý horizont, postupně nabývající konkrétních kontur, jako by Rozinu zval do hrůzného, ožvlhlého místa: *Nejprv tmavý namodralý pruh, pak široká plocha, ta plocha barvou houstne zvolna, běře na sebe určitější obrysy /.../ některé stromy jako by se byly rozběhly zvát až k samé silnici. Byly to malé i větší borovice a smrčky, při té melancholické barevné lesní nádheře oděné šatem stejně temným a pichlavým, jako vždy stejná jest zloba lidská ve svých temnostech. I kapradiny od lesa přilezly se podívat na silnici a s nimi fialově modrý vřes.* (Winter 1953, s. 218) Obdobně paní Marta Bognarka v novele *Peklo* tváří v tvář krvavému nebi pochopí, že za svůj zločin musí krutě pykat, aby našla duševní klid; naivní, bezbranný student Pistorius, jemuž je Praha městem zaslíbeným, spatří při jedné z prvních procházek rušnou ulicí velkou nemocnou lípu a přemýšlí, proč strom schne (*Krátký jeho svět*). Stejně tak působí dávní svědci české minulosti – v téže novele ani sluneční záplava, která pozlacuje celé město, nedosahuje k sochám na odvrácené straně mostecké věže a je předzvěstí pokřiveného světa, doby bez úcty k hod-

notám: kamenné hlavy slavných králů českých pod oblouky gotickými byly v tom temnu jako zsinalé. (Winter 1902, s. 13)

Pokud bychom ve Wintrových novelách, kde hrdinové hynou kvůli stále většímu egoismu, pokrytectví, lhostejnosti a zističnosti druhých, hledali stopy soucitu, pak pouze u vypravěče, jenž dovede předvést, jak zločin zasahuje svědomí toho, kdo ho způsobil, – a také u rozpadajících se zbytků slavného města. Zato dva osamělí, skrčení stařečkové – dva kostely klášterské k sobě se tulící, hledí v tu chvíli na ten bídný svět a ubohé lidi kolem klidně – /.../ vrásčitá tvář těch gotických zdí – jindy načernalých – dnes sluncem jest zjasněna; je to jako přívětivý úsměv dobrých lidí starých, kteří shovívají, odpouštějí a těší – (Winter 1902, s. 243), končí Rozinina tragédie. Nadčasovost všeho, co v historii upomíná na velké stopy lidského ducha, jako by se v pozdních Wintrových pracích spojila s moudrou nadřazeností i soucitem přírody z jeho raných obrázků. A pokud Arne Novák na konci 30. let usoudil, že v *Rozině sebranci* „nemůže ani býti méně patetického pojetí starobylosti a historie: čiši z ní chlad a marnost, lhostejnost a pohrdání, nanejvýše ještě shovívavost a odpuštění“ (Novák 1937, s. 16), příznačně si asocioval Máchu, který by podle něho „rozvrácený až do dna lhostejným chladem přírody k popravě Vilémově, skřípal v posupném hněvu zuby nad přívětivým úsměvem starých lidí, kteří shovívají, odpouštějí a těší, úsměvem rozestřeným nad mrtvolou zneuctěné oběti lásky zhrzené a přece nekonečné“, a poté označil Kampana za „úplně vyňatého ze světa volní energie statečného mužství a tím vlastní tragičnosti“ (Novák 1937, s. 18), jen potvrdil, jak hluboká (a trvalá) byla dělící čára mezi byvšími „mladými“ a Wintrem, jak různě procíťovali katarzi tragédie rozehrané v agresivním a brutálním světě i jak odlišné byly jejich životní zkušenosti.

Po *Mistru Kampanovi* Winter žádnou větší práci do *Zvonu* nenapsal, *Panečnici*, poslední z novel, idylický, konvenčně pojatý příběh zapuzeného syna a lásky, jež vítězí nad lidskou záští, věnoval roku 1906 *Zlaté Praze* (Winter 1906/07). V té době zažíval největší pocity hořkosti: jeho (a Gollovy) šedesátiny v něm znovu oživily trvajících zkušenost nedoceněnosti, zášť proti mladým historikům⁷, a jak sám přiznával (Winter 1996, s. 36), jedinou radostí mu byly vycházky do přírody s přáteli ze *Zvonu*. Tady mohl ulevit svým vteskům, stejně tak jako oni. Což myslíte, že nás žádného nic nebolí? Když jdem všichni pospolu, myslím si často, že se nutíme do veselosti, když pak se ocitáme dva a dva, ihned lezou bolesti ven, a to ne všechny, to jen něco a zdaleka. Všichni trpíme – ale zdá se, že se tomu tak nepoddáváme /.../⁸, dovedl ještě vyčinit Raisovi. Později, když byl kvůli plicní chorobě od své společnosti téměř izolován, začal trudnomyslnosti

7 Srov. sb. *Zikmund Winter mezi historií a uměním*, Rakovník, bez data, zde zvl. studii P. Čorneje „Zikmund Winter a Gollova škola“, s. 60–79.

8 Z. Winter K. V. Raisovi, bez data, *fond K. V. Rais*, LA PNP.

propadat i on: *Hůř, že já už nemám náladu psát své historické křápačky. Vy nevěřil byste, kterak jsem zmrzutělý! O Zvonu víte. Chtěj peníze. Psal jsem Šimáčkovi, že nedám, poněvadž v dnešním svém stavu vím, kam s nimi, a u Zvonu jsou ztraceny tak jako tak. Slibil jsem však, že budu články psát do něho jako jindy /.../*⁹ Nakonec zůstalo na Raisovi, aby svého kdysi tak bojovně naladěného a optimistického přítele povzbuzoval on, proslulý svým bolestinstvím: *Zvon, zdá se, přijde k panu Ottovi, ale nevím, zda nepřestane býti náš /.../ Nestýskejte si, pane rado, že jste sám – to se Vám jen zdá. Léta, zkušenosti, znalost lidí, zloby, sobeckosti a falše jsou příčinou, že se člověk sám osamocuje a v sebe zavírá. Ale člověk by k té osamocenosti potřeboval jiného okolí, ne čtyři jen kamenné stěny a ulice, z nichž nikam vidět není. Jdu-li si sám po planince v šíru polí, v tichu a zeleni, jsem kliden a to, co jindy pořád bolí, aspoň v té době přestane a zaleze to. Já mívával před lety Prahu až bláznivě rád, ale teď cítím se tam plachým cizincem; ani to řádně říci nedovedu.*¹⁰ Možná, že právě Raisův dopis probudil ve Wintrovi vzpomínky na dobu, kdy přírodu poznával jako náruživý lovec a sběratel motýlů, jenž znal taje jejich života i přeměny z vlastních důkladných pozorování. Možná, že averze k části mladé „cynické a necitelné“ generace způsobila, že se odvážil svými přírodovědeckými zážitky a svou cestou k soucitu se všemi živými tvory oslovit (a poučit i vychovat) dětského čtenáře. Kdo ví? *Ten klouček na této cestě to může přivést daleko* (Winter 1910, s. 116), komentuje se svou příslovečnou hořkou ironií scénu z parku, kdy sebevědomý chlapec radostně zjišťuje, že se mu lupou podařilo upálit brouka – a v tom wintrovském lakonickém konstatování jako by se promítaly zkušenosti jdoucí přes staletí a dosahující až k samému autorovi.

Běh lidského života i celé společnosti bývá někdy plný paradoxů a Winter je v celé jejich podivnosti, grotesknosti i tragice předváděl na osudech hrdinů svých historických próz. Veliký paradox však skrývá i život Wintrův: záliba, za níž se proslulý historik a beletrista posléze tolik styděl, způsobila, že právě on má čestné místo v entomologických kompendiích. Jeho sbírka motýlů je řádně dokumentována, a to nejen v české odborné literatuře – zmiňuje ji jak starší *Prodromus der Schmetterlingsfauna Böhmens* Jakoba von Sternecka (Sterneck 1929, s. 32), tak kolektivní dílo německých autorů *Collectiones entomologicae. Ein Kompendium über den Verbleib entomologischer Sammlungen der Welt bis 1960* (Horn – Kahle – Fries – Gaedike 1990, s. 425); přednášel a psal o ní věhlasný vědec, první profesor entomologie na Univerzitě Karlově, Jan Obenberger (Obenberger 1921, s. 99–102 a 1930) i současný přední historiograf oboru Zdeněk Kolečka (Kolečka 1995, s. 719). A co víc, profesor Obenberger na

9 Z. Winter K. V. Raisovi, bez data, *fond K. V. Rais*, LA PNP.

10 K. V. Rais Z. Wintrovi 24. května 1910, *fond Z. Winter*, 1. část, LA PNP.

Wintrovu počest pojmenoval i svůj závažný vědecký objev, dva dosud nepopsané taxony brazilských krasců – *Taphocerus winteri* Obenb. (1924) a *Pachyschelus winteri* Obenb. (1925). Snad někde v Brazílii Wintrovi 3 milimetry malí a nenápadní brouci dosud žijí, snad nepodlehli v deštých pralesích lidem, „co to přivedli daleko“, a příznačně tak nerozmnožili zástup nejtypičtějších hrdinů Wintrových próz, „tvorů zmařených“.

PRAMENY A LITERATURA

ČORNEJ, Petr

bez data (1999) „Zikmund Winter a Gollova škola“, in sb. *Zikmund Winter mezi historií a uměním* (Rakovník)

HORN, Walter – KAHLE, Ilse – FRIESE, Gerrit – GAEDIKE, R.

1990 *Collectiones entomologicae*. Ein Kompendium über den Verbleib entomologischer Sammlungen der Welt bis 1960. Teil 2 (Berlin)

KLÁŠTERSKÝ, Antonín

1934 *Vzpomínky a portréty* (Praha: Fr. Borový)

KOLEŠKA, Zdeněk

1995 „Seznam biografii československých entomologů (entomologové nežijící)“, *Klapalekiana*, sv. 31 (Supplementum)

MACEK, Emanuel

1964 „F. X. Šalda a Hladíkův Lumír“, *Sborník Národního muzea v Praze*, řada C, sv. 9, 1964, č. 5

NOVÁK, Arne

1937 „Rozina sebranec od Zikmunda Wintra“, předmluva in *Z. Winter: Rozina sebranec* (Praha: ELK)

OBERBERGER, Jan

1921 „Několik poznámek“, *Časopis Československé společnosti entomologické* 18, 1921, s. 99–102

1930 „O entomologických sbírkách Národního muzea v Praze“, *Časopis Československé společnosti entomologické* 27, 1930, *Věstník Československé společnosti entomologické* za rok 1930, s. XIII–XIV

STERNECK, Jakob von

1929 *Prodromus der Schmetterlingsfauna Böhmens* (Karlsbad)

ŠALDA, František Xaver

1950 *Kritické projevy* 2 (Praha: Melantrich)

ŠVEHLA, Karel

1960 „Jiráskovy dopisy Zikmundu Wintrovi“, *Sborník Národního muzea v Praze*, řada C, sv. 5., 1960, č. 3–4

THEER, Otakar

1904 „Zikmund Winter“, *Časopis českého muzea*, 78, 1904, s. 19–32

VÝROČNÍ ZPRÁVA

1876 *Výroční zpráva c. k. reálných škol v Rakovníku* (Rakovník)

WINTER, Zikmund

1886 „Člověk zmařený“, „Příšera“, in Z. W.: *Starobylé obrázky z Rakovnicka* (Praha: Vladimír Čech)

1888 *Rakovnické obrázky* (Praha: F. Šimáček)

1901/02 „Zájezd pana Karáska do Kotců plátěnejch“, *Zvon* 2, 1901/1902, s. 280

1901/02 „Nekulturní list z historie kulturní“, *Zvon* 2, 1901/02, s. 591–594, 609–611, 621–625

1902 „Krátký jeho svět“, in *Staré listy* (Praha: J. Otto)

1906/07 „Panečnice“, *Zlatá Praha* 24, 1906/07, průběžně č. 7–25, s. 77–294

1910 „Nezabiješ“, *Malý čtenář* 29, 1910, s. 114–116

1912 „Nešťastné děti“, *Malý čtenář* 31, 1912, s. 6–7, 18–19

1948 *Mistr Kampanus* (Praha: Kvasnička a Hampl)

1953 *Rozina sebranec* (Praha: SNKLHU)

1987 „Z lesů krávkolátských“, in Z. W.: *Malé historie a třísky* (Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví)

1996 *Paměti ze života dvou přátel* (Rakovník: Rabasova galerie)

ZIKMUND WINTER

bez data (1999), sborník *Zikmund Winter mezi historií a uměním* (Rakovník)

Nezabiješ!

Zpověď Zikmunda Wintora

Dosti často nepříjemně pociťuji výčitky svědomí. Já zabijel. Vlastně ještě hůře. Já zabijel s kladením nástrahy, úkladem, číhanou, tomu se říká v trestním zákoně „vražditi“. Já vraždil. A strojil jsem o veselý život tvory nevinné.

A proč?

Proto jediné, že byli ti tvorečkové krásní, že skvěli se a svítili barvami, některé i proto, že takových bylo na světě málo. Právě ti vzácní byli by nejspíše